TEISINGUMO TEISMO (didžioji kolegija) SPRENDIMAS

2016 m. spalio 18 d.*

„Prašymas priimti prejudicinį sprendimą — Teismų bendradarbiavimas civilinėse bylose — Darbo sutarčiai taikytina teisė — Reglamentas (EB) Nr. 593/2008 — 28 straipsnis — Taikymo sritis ratione temporis — 9 straipsnis — Sąvoka „viršesnės privalomos nuostatos“ — Kitų valstybių narių, o ne ginčo nagrinėjimo vietos valstybės, viršesnių privalomų nuostatų taikymas — Valstybės narės teisės nuostatos, pagal kurias viešojo sektoriaus darbuotojų darbo užmokestis sumažinamas dėl finansų krizės — Lojalaus bendradarbiavimo pareiga“

Byloje C-135/15

dėl *Bundesarbeitsgericht* (Federalinis darbo teismas, Vokietija) 2015 m. vasario 25 d. nutartimi, kurią Teisingumo Teismas gavo 2015 m. kovo 20 d., pagal SESV 267 straipsnį pateikto prašymo priimti prejudicinį sprendimą byloje

Republik Griechenland

prieš

Grigorios Nikiforidis

TEISINGUMO TEISMAS (didžioji kolegija),

kurį sudaro pirmininkas K. Lenaerts, pirmininko pavaduotojas A. Tizzano, kolegijų pirmininkai M. Ilešič, L. Bay Larsen, T. von Danwitz, teisėjai A. Borg Barthet, A. Arabadjiev, E. Jarašiūnas, C. G. Fernlund, C. Vajda, S. Rodin, F. Biltgen ir C. Lycourgos (pranešėjas),

generalinis advokatas M. Szpunar,

posėdžio sekretorius K. Malacek, administratorius,

atsižvelgęs į rašytinę proceso dalį ir įvykus 2016 m. vasario 1 d. posėdžiui,

išnagrinėjęs pastabas, pateiktas:

— G. Nikiforidis, atstovaujamo advokato G. Zeug,

— Vokietijos vyriausybės, atstovaujamos T. Henze, J. Kemper ir J. Mentgen,

— Graikijos vyriausybės, atstovaujamos S. Charitaki ir A. Magrippi,

— Jungtinės Karalystės vyriausybės, atstovaujamos J. Kraehling ir baristerės M. Gray,

* Proceso kalba: vokiečių.

— Europos Komisijos, atstovaujamos M. Wilderspin,

susipažinęs su 2016 m. balandžio 20 d. posėdyje pateikta generalinio advokato išvada,

priima šį

Sprendimą

1 Prašymas priimti prejudicinį sprendimą pateiktas dėl ESS 4 straipsnio 3 dalies ir 2008 m. birželio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 593/2008 dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės („Roma I“) (OL L 177, 2008, p. 6 ir klaidų ištaisymas OL L 309, 2009, p. 87, toliau – Reglamentas „Roma I“), tarp valstybių narių jo 24 straipsnyje nurodytomis sąlygomis pakeitusio Konvenciją dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės, pateiktą pasirašyti 1980 m. birželio 19 d. Romoje (OL L 266, 1980, p. 1; tekstas lietuvių k. OL C 169, 2005, p. 10, toliau – Romos konvencija), 9 straipsnio 3 dalies ir 28 straipsnio išaiškinimo.

2 Šis prašymas pateiktas nagrinėjant *Republik Griechenland* (Graikijos Respublika) ir Grigorios Nikiforidis, Graikijos piliečio, dirbančio mokytoju Graikijos valdomoje pagrindinėje mokykloje Niurnberge (Vokietija), ginčą dėl jo darbo užmokesčio neatskaičius mokesčių sumažinimo, Graikijos Respublikai priėmus du įstatymus, kuriais siekiama sumažinti valdžios sektoriaus deficitą.

Teisinis pagrindas

Sąjungos teisė

Reglamentas „Roma I“

3 Reglamento „Roma I“ 6, 7, 16 ir 37 konstatuojamosios dalys suformuluotos taip:

„(6) Tam, kad būtų užtikrintas geresnis ginčo baigties nuspėjamumas, teisinis tikrumas ir laisvas teismo sprendimų judėjimas, tinkamas vidaus rinkos veikimas sukuria poreikį, kad valstybių narių teisės kolizijos taisyklės nukreiptų į tą pačią nacionalinę teisę, nesvarbu kurioje valstybėje yra teismas, kuriame iškelta byla.

(7) Šio reglamento materialinė taikymo sritis ir nuostatos turėtų atitikti 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentą (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo [(OL L 12, 2001, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 19 sk., 4 t., p. 42)] („Briuselis I“) ir 2007 m. liepos 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (EB) Nr. 864/2007 dėl nesutartinėms prievolėms taikytinos teisės [(OL L 199, 2007, p. 40)] („Roma II“).

<...>

(16) Siekiant prisidėti prie šio reglamento bendro tikslo – t. y. teisinio tikrumo Europos teisingumo erdvėje – teisės kolizijos taisyklės turėtų būti itin lengvai numatomos. Tačiau teismams turėtų būti palikta tam tikra galimybė savo nuožiūra nustatyti, kuri teisė yra glaudžiausiai susijusi su situacija.

<...>

(37) Atsižvelgiant į viešuosius interesus, valstybių narių teismams galima suteikti galimybę išskirtinėmis aplinkybėmis taikyti išimtis, pagrįstas viešąja tvarka ir viršesnėmis privalomomis nuostatomis. Sąvoką „viršesnės privalomos nuostatos“ reikia skirti nuo sąvokos „nuostatos, nuo kurių sutartimi negali būti nukrypstama“, ir ji turėtų būti formuluojama ribočiau.“

4 Reglamento „Roma I“ 3 straipsnyje nustatyta:

„1. Sutarčiai taikoma šalių pasirinkta teisė. Pasirinkimas turi būti tiksliai išreikštas ar aiškiai parodytas sutarties sąlygomis arba bylos aplinkybėmis. Šalys gali pasirinkti visai sutarčiai ar tik jos daliai taikytiną teisę.

2. Šalys gali bet kuriuo metu susitarti sutarčiai taikyti kitą teisę, nei pagal pirmesnį šalių pasirinkimą pagal šį straipsnį ar kitas šio reglamento nuostatas taikyta teisė. Pakeitimai dėl taikytinos teisės, padaryti po sutarties sudarymo, neturi įtakos formaliam jos galiojimui pagal 11 straipsnį ir negali neigiamai paveikti trečiųjų šalių teisių.

3. Tais atvejais, kai visi kiti situacijai svarbūs elementai pasirinkimo metu yra kitoje valstybėje nei ta, kurios teisė pasirinkta, šalių pasirinkimas neturi kliudyti taikyti tos kitos valstybės teisės nuostatų, nuo kurių negali būti nukrypstama sutartimi.

4. Tais atvejais, kai visi kiti situacijai svarbūs elementai pasirinkimo metu yra vienoje ar keliose valstybėse narėse, šalių pasirinkta kita nei valstybės narės taikytina teisė tinkamais atvejais neturi kliudyti taikyti Bendrijos teisės nuostatų, kaip jos įgyvendinamos ginčo nagrinėjimo vietos valstybėje narėje, nuo kurių negali būti nukrypstama susitarimu.

5. Šalių susitarimo dėl taikytinos teisės pasirinkimo buvimas ir galiojimas nustatomas pagal 10, 11 ir 13 straipsnių nuostatas.“

5 Reglamento „Roma I“ 8 straipsnyje „Individualios darbo sutartys“ numatyta:

„1. Individualiai darbo sutarčiai taikoma pagal 3 straipsnį šalių pasirinkta teisė. Tačiau toks teisės pasirinkimas negali atimti iš darbuotojo apsaugos, kurią jam teikia nuostatos, nuo kurių negalima nukrypti susitarimu pagal teisę, kuri nepasirinkus teisės būtų taikoma šio straipsnio 2, 3 ir 4 dalių pagrindu.

2. Tiek, kiek šalys nepasirinko individualiai darbo sutarčiai taikytinos teisės, sutarčiai taikoma teisė valstybės, kurioje, o jei ši sąlyga netenkinama – iš kurios, darbuotojas vykdydamas sutartį įprastai atlieka darbą, teisė. Laikoma, kad valstybė, kurioje įprastai atliekamas darbas, nepasikeitė, jei darbuotojas laikinai dirba kitoje valstybėje.

3. Jei taikytinos teisės neįmanoma nustatyti pagal 2 dalį, sutarčiai taikoma valstybės, kurioje yra darbuotoją įdarbinusio verslo vieta, teisė.

4. Jei iš aplinkybių visumos paaiškėja, kad sutartis glaudžiau susijusi su kita valstybe nei nurodyta 2 ar 3 dalyse, taikoma tos kitos valstybės teisė.“

6 Reglamento „Roma I“ 9 straipsnyje „Viršesnės privalomos nuostatos“ nustatyta:

„1. Viršesnės privalomos nuostatos yra nuostatos, kurių laikymąsi valstybė laiko itin svarbiu jos viešųjų interesų, pavyzdžiui, politinės, socialinės ar ekonominės sandaros, apsaugai tiek, kad jos taikomos visais atvejais, kuriuos jos apima, neatsižvelgiant į pagal šį reglamentą sutarčiai taikytiną teisę.

2. Jokios šio reglamento nuostatos negali riboti ginčo nagrinėjimo vietos teisės viršesnių privalomų nuostatų taikymo.

3. Valstybės, kurioje turi būti arba buvo vykdomos iš sutarties kylančios prievolės, teisėje numatytos viršesnės privalomos nuostatos, gali būti taikomos tiek, kiek pagal šias viršesnes privalomas nuostatas sutarties vykdymas yra neteisėtas. Sprendžiant, ar taikyti tas nuostatas, turi būti atsižvelgiama į jų pobūdį ir tikslą bei į jų taikymo arba netaikymo pasekmes.“

7 Šio reglamento 10 straipsnyje „Sutikimas ir turinio galiojimas“ nustatyta:

„1. Sutarties ar bet kurios jos sąlygos egzistavimas ir galiojimas nustatomas pagal teisę, kuri būtų jai taikoma pagal šį reglamentą, jei sutartis ar sąlyga galiotų.

2. Tačiau, siekdama įrodyti, kad nedavė sutikimo, šalis gali remtis savo įprastos gyvenamosios vietos valstybės teise, jei iš aplinkybių paaiškėja, kad nagrinėti šios šalies elgesio pasekmes pagal 1 dalyje nurodytą teisę yra nepagrįsta.“

8 To paties reglamento 28 straipsnyje „Taikymas laike“ nustatyta:

„Šis reglamentas taikomas sutartims, sudarytoms nuo 2009 m. gruodžio 17 d.“

Sprendimas 2010/320/ES

9 2010 m. gegužės 10 d. Taryba priėmė Sprendimą 2010/320/ES, skirtą Graikijos Respublikai, kuriuo siekiama sugriežtinti ir sustiprinti fiskalinę priežiūrą bei įspėti Graikiją imtis deficito mažinimo priemonių, kaip manoma, reikalingų perviršinio deficito padėčiai ištaisyti (OL L 145, 2010, p. 6 ir klaidų ištaisymas OL L 209, 2011, p. 63).

10 Sprendimo 2010/320 2 straipsnyje ši valstybė narė, be kita ko, įpareigota per 2010 ir 2011 m. patvirtinti viešojo sektoriaus darbo užmokesčio teisės aktų reformą, visų pirma įskaitant vienodų principų ir terminų nustatymą siekiant užtikrinti supaprastintą ir vienodą viešajam sektoriui taikomą darbo užmokesčio sistemą, pagal kurią darbo užmokesčio dydis priklausytų nuo darbo našumo ir atliekamų užduočių.

11 Sprendimas 2010/320 panaikintas 2011 m. liepos 12 d. Sprendimu 2011/734/ES, skirtu Graikijos Respublikai, kuriuo siekiama sugriežtinti ir sustiprinti fiskalinę priežiūrą bei įspėti Graikiją imtis deficito mažinimo priemonių, kaip manoma, reikalingų perviršinio deficito padėčiai ištaisyti (nauja redakcija) (OL L 296, 2011, p. 38).

Romos konvencija

12 Romos konvencijos 7 straipsnyje „Privalomos teisės normos“ nustatyta:

„1. Pagal šią Konvenciją taikant kurios nors valstybės teisę galima nustatyti, kad bus taikomos kitos valstybės, su kuria situacija yra labai susijusi, privalomos teisės normos, jei pagal pastarosios valstybės teisę tos normos turi būti taikomos, nepaisant to, kokia teisė taikytina sutarčiai. Svarstant, ar nustatyti, kad bus taikomos šios privalomos teisės normos, turi būti atsižvelgiama į jų pobūdį bei paskirtį ir jų taikymo ar netaikymo pasekmes.

2. Jokia šios Konvencijos nuostata neriboja teismo vietos teisės normų taikymo, jeigu jos yra privalomos, nepaisant sutarčiai kitais atvejais taikytinos teisės.“

13 Šios konvencijos 17 straipsnyje nurodyta:

„Ši Konvencija Susitariančiojoje Valstybėje taikoma sutartims, sudarytoms po to, kai ši Konvencija įsigalioja tai valstybei.“

Nacionalinė teisė

Vokietijos teisė

14 Iš nutarties, kuria teikiamas prašymas priimti prejudicinį sprendimą, matyti, kad prieš įsigaliojant Reglamentui „Roma I“ sutartinius santykius reglamentuojančios Vokietijos tarptautinės privatinės teisės normos buvo įtvirtintos *Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuch* (Civilinio kodekso įvadinis įstatymas; toliau – EGBGB) 27 ir paskesniuose straipsniuose. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo nuomone, pagal EGBGB 34 straipsnį iš esmės neatmesta galimybė atsižvelgti į kitos šalies viršesnes privalomas nuostatas bent kaip į faktines aplinkybes, kai tam tikras materialinės teisės normas „reik[ia] patikslinti“.

Graikijos teisė

15 Per Graikijos valstybės skolos finansavimo krizę Graikijos Respublika priėmė Įstatymą Nr. 3833/2010 dėl skubių priemonių valstybės finansų krizei įveikti (FEK A’ 40/15.03.2010, toliau – Įstatymas Nr. 3833/2010). Šio įstatymo 1 straipsnyje, įsigaliojusiame 2010 m. sausio 1 d., numatyta, kad visų valstybės tarnautojų ir valdžios institucijų darbuotojų bet kokios rūšies priedai, išmokos ir darbo užmokestis mažinami 12 %. Šis mažinimas taikomas ir darbuotojams, su valdžios institucija susijusiems privatinės teisės reglamentuojamais darbo santykiais; šios nuostatos yra viršesnės už kolektyvinės sutarties, arbitražo sprendimo ar individualios darbo sutarties nuostatas.

16 Graikijos Respublika taip pat priėmė Įstatymą Nr. 3845/2010 „Euro zonos valstybių narių ir Tarptautinio valiutos fondo paramos mechanizmo Graikijos ekonomikai taikymo priemonės“ (FEK A’ 65/6.05.2010, toliau – Įstatymas Nr. 3845/2010). Šio įstatymo 3 straipsnyje, įsigaliojusiame 2010 m. birželio 1 d., iš esmės numatytas Įstatymo Nr. 3833/2010 1 straipsnyje nurodytų darbuotojų darbo užmokesčio sumažinimas dar 3 %.

Pagrindinė byla ir prejudiciniai klausimai

17 Nuo 1996 m. G. Nikiforidis dirbo mokytoju Niurnberge esančioje Graikijos Respublikos valdomoje pagrindinėje mokykloje. Laikotarpiu nuo 2010 m. spalio mėn. iki 2012 m. gruodžio mėn. Graikijos Respublika sumažino G. Nikiforidis darbo užmokestį neatskaičius mokesčių, iki tol apskaičiuotą pagal Vokietijos kolektyvinių sutarčių teisę, iš viso 20 262,32 euro suma dėl to, kad Graikijos teisės aktų leidėjas priėmė įstatymus Nr. 3833/2010 ir Nr. 3845/2010. Šiais įstatymais siekta įgyvendinti susitarimus, Graikijos Respublikos sudarytus su Europos Komisija, Europos Centriniu Banku ir Tarptautiniu valiutos fondu (JTO), ir Sprendimą 2010/320.

18 G. Nikiforidis Vokietijoje pateikė ieškinį ir reikalavo papildomo atlyginimo už laikotarpį nuo 2010 m. spalio mėn. iki 2012 m. gruodžio mėn. ir darbo užmokesčio lapelių.

19 *Bundesarbeitsgericht* (Federalinis darbo teismas, Vokietija) atmetė Graikijos Respublikos pateiktą nepriimtinumu grindžiamą prieštaravimą, siejamą su jos imunitetu, motyvuodamas tuo, kad pagrindinėje byloje nagrinėjami darbo santykiai reglamentuojami privatinės teisės. Jis taip pat pažymėjo, kad įstatymais Nr. 3833/2010 ir Nr. 3845/2010 sumažinamas visų Graikijos Respublikos valdžios institucijų darbuotojų darbo užmokestis, neatsižvelgiant į tai, ar jie dirba Graikijos teritorijoje, ar užsienyje. Jis teigė, kad reikšmingos šių įstatymų nuostatos atitinka viršesnių privalomų nuostatų apibrėžtį, kaip ji suprantama pagal tarptautinę privatinę teisę.

20 Anot *Bundesarbeitsgericht* (Federalinis darbo teismas), norint priimti sprendimą pagrindinėje byloje, svarbu išsiaiškinti, ar įstatymai Nr. 3833/2010 ir Nr. 3845/2010 gali būti tiesiogiai arba netiesiogiai taikomi Vokietijoje įgyvendinamiems darbo santykiams, kuriems taikoma Vokietijos teisė, pagal kurią,

nesant darbo sutarties priedo arba *Änderungskündigung* (pranešimas apie pakeitimą), draudžiama sumažinti darbo užmokestį taip, kaip tai padarė Graikijos Respublika. Šiuo klausimu šis teismas pažymėjo, kad, jei Reglamentas „Roma I“ pagrindinėje byloje netaikomas, pagal EGBGB 34 straipsnį leidžiama atsižvelgti į kitos valstybės viršesnes privalomas nuostatas.

21 Kadangi sutarties sudarymo momentas, kaip jis suprantamas pagal to paties reglamento 28 straipsnį, gali būti aiškinamas skirtingai, ypač tuo atveju, kai darbo santykiai ilgalaikiai, šis teismas mano, kad reikia nustatyti, ar ši nuostata taikoma tik pirminiam sutarties sudarymui, o gal ji gali apimti tam tikrus pasikeitusius darbo santykius, pavyzdžiui, darbo užmokesčio neatskaičius mokesčių pakeitimą pagal sutartį, pareigos dirbti pakeitimą, darbo santykių pratęsimą po sutarties nutraukimo arba kitokį sutarties vykdymo nutrūkimą. Šiuo klausimu *Bundesarbeitsgericht* (Federalinis darbo teismas) pažymi, kad nagrinėjamu atveju darbo sutartis pastarąjį kartą raštu iš dalies pakeista 2008 m.

22 Be to, šis teismas kelia klausimą, ar Reglamento „Roma I“ 9 straipsnio 3 dalį reikia aiškinti siaurai, t. y. taip, kad galima remtis tik ginčo nagrinėjimo valstybės arba valstybės, kur vykdoma sutartis, viršesnėmis privalomomis nuostatomis, o gal galima netiesiogiai atsižvelgti į kitos valstybės narės viršesnes privalomas nuostatas.

23 Galiausiai tiek tuo atveju, jei taikomos ankstesnės Vokietijos tarptautinės privatinės teisės nuostatos, tiek tuo atveju, jei reikėtų remtis minėto reglamento 9 straipsnio 3 dalimi, neatsižvelgiant į tai, ar pagal šią nuostatą draudžiama remtis kitos valstybės narės negu ginčo nagrinėjimo valstybė ar valstybė, kur vykdoma sutartis, viršesnėmis privalomomis nuostatomis, *Bundesarbeitsgericht* (Federalinis darbo teismas) kelia klausimą dėl lojalaus bendradarbiavimo pareigos, įtvirtintos ESS 4 straipsnio 3 dalyje, įgyvendinimo pasekmių sprendimui pagrindinėje byloje. Šio teismo manymu, iš šio reikalavimo gali kilti pareiga palaikyti Graikijos Respubliką šiai įgyvendinant susitarimus, sudarytus su Komisija, Tarptautiniu valiutos fondu (JTO) ir Europos Centriniu Banku, ir Sprendimą 2010/320, ir pagrindinėje byloje atsižvelgti į įstatymus Nr. 3833/2010 ir Nr. 3845/2010.

24 Šiomis aplinkybėmis *Bundesarbeitsgericht* (Federalinis darbo teismas) nutarė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui tokius prejudicinius klausimus:

„1. Ar Reglamentas „Roma I“ pagal jo 28 straipsnio nuostatas taikomas darbo santykiams tik tuomet, kai teisiniai santykiai yra pagrįsti po 2009 m. gruodžio 16 d. sudaryta darbo sutartimi, ar jis taikomas šalims priėmus bet kokį vėlesnį susitarimą dėl darbo santykių pakeitimo ar tiesiog pratęsimo?

2. Ar pagal Reglamento „Roma I“ 9 straipsnio 3 dalį negalimas tik tiesioginis kitos valstybės, kurioje neturi būti arba nebuvo vykdomos iš sutarties kylančios prievolės, viršesnių privalomų nuostatų taikymas, ar ir netiesioginis jų taikymas valstybės, kurios teisės aktai taikomi sutarčiai, teisėje?

3. Ar ESS 4 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas lojalaus bendradarbiavimo principas turi teisinę reikšmę nacionalinių teismų sprendimui, kaip taikyti kitos valstybės narės viršesnes privalomas nuostatas: tiesiogiai ar netiesiogiai?“

Dėl prejudicinių klausimų

Dėl pirmojo klausimo

25 Savo pirmuoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti, ar Reglamento „Roma I“ 28 straipsnį reikia aiškinti taip, kad šio reglamento nuostatos taikomos tik darbo santykiams, pagrįstiems po 2009 m. gruodžio 16 d. sudaryta darbo sutartimi, ar taip, kad jos taikomos ir darbo santykiams, susiklosčiusiems iki tos dienos, kai šalys vėliau susitaria dėl jų pakeitimo arba tiesiog pratęsimo.

26 Pažymėtina, kad Reglamento „Roma I“ 28 straipsnyje numatyta, jog šis reglamentas taikomas sutartims, sudarytoms nuo 2009 m. gruodžio 17 d., ir nedaromas skirtumas tarp įvairių rūšių sutarčių, patenkančių į šio reglamento materialinę taikymo sritį. Taigi šiame klausime minimi darbo santykiai taip pat patenka į šios nuostatos taikymo sritį.

27 Nagrinėjamu atveju iš prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo nurodytos informacijos matyti, kad pagrindinėje byloje nagrinėjama darbo sutartis iš pradžių buvo sudaryta 1996 m., t. y. prieš įsigaliojant Reglamentui „Roma I“.

28 Tai patikslinus, primintina, kad pagal nusistovėjusią teismo praktiką iš vienodo Sąjungos teisės taikymo ir lygybės principo reikalavimų matyti, kad kai Sąjungos teisės nuostatoje aiškiai nedaroma nuoroda į valstybių narių teisę, norint nustatyti šios nuostatos prasmę ir apimtį, jos reikšmė visoje Sąjungoje paprastai turi būti aiškinama savarankiškai ir vienodai (šiuo klausimu žr. 2008 m. liepos 17 d. Sprendimo *Kozłowski*, C-66/08, EU:C:2008:437, 42 punktą ir 2016 m. gegužės 24 d. Sprendimo *Dworzecki*, C-108/16 PPU, EU:C:2016:346, 28 punktą).

29 Kadangi Reglamento „Roma I“ 28 straipsnyje nedaroma nuoroda į valstybių narių teisę, jį reikia aiškinti savarankiškai ir vienodai.

30 Šios išvados nepaneigia Reglamento „Roma I“ 10 straipsnis, pagal kurį sutarties ar bet kurios jos sąlygos egzistavimas ir galiojimas nustatomas pagal teisę, kuri būtų jai taikoma pagal šį reglamentą, jei sutartis ar sąlyga galiotų. Ši nuostata, nesusijusi su Reglamento „Roma I“ taikymo sritimi *ratione temporae*, nereikšminga atsakant į pirmąjį pateiktą klausimą.

31 Pagal Reglamento „Roma I“ 28 straipsnį šis reglamentas taikomas tik sutartiniams santykiams, susiklosčiusiems sutarties šalių abipusiu susitarimu, sudarytu nuo 2009 m. gruodžio 17 d.

32 Be to, siekiant atsakyti į pirmąjį klausimą, reikia nustatyti, ar iki 2009 m. gruodžio 17 d. sudarytos darbo sutarties pakeitimas, dėl kurio šios sutarties šalys susitarė po minėtos datos, gali reikšti, kad šios šalys sudarė naują darbo sutartį nuo minėtos datos, kaip tai suprantama pagal Reglamento „Roma I“ 28 straipsnį, ir dėl to tokia sutartis patenka į šio reglamento taikymo sritį *ratione temporae*.

33 Šiuo klausimu pažymėtina, kad Sąjungos teisės aktų leidėjas atmetė galimybę taikyti Reglamentą „Roma I“ nedelsiant; dėl taikymo nedelsiant šis reglamentas būtų taikomas ir iki 2009 m. gruodžio 17 d. sudarytų sutarčių būsimoms pasekmėms.

34 Nors 2005 m. gruodžio 15 d. Komisijos pasiūlyme KOM(2005)650 galutinis dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės („Roma I“) buvo numatyta į šio reglamento taikymo sritį įtraukti „sutartines prievoles, kilusias po jo įsigaliojimo“, Reglamento „Roma I“ 28 straipsnyje nuoroda į šias prievoles pakeista nuoroda į „sutartis“, sudarytas nuo 2009 m. gruodžio 17 d. Komisijos pasiūlyta nuoroda į sutartines prievoles, kilusias po šio reglamento įsigaliojimo, apima ne tik po šio įsigaliojimo sudarytas sutartis, bet ir prieš tai sudarytų sutarčių būsimas pasekmes, t. y. iš šių sutarčių kilusias prievoles, atsiradusias po reglamento įsigaliojimo, tačiau

Reglamento „Roma I“ 28 straipsnyje nurodytos tik sutartys, sudarytos nuo 2009 m. gruodžio 17 d., t. y. šio reglamento įsigaliojimo dienos, nurodytos jo 29 straipsnyje. Darytina išvada, kad, priešingai, nei mano prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, bet koks sutarties šalių susitarimas toliau vykdyti anksčiau sudarytą sutartį, sudarytas po 2009 m. gruodžio 16 d., negali lemti Reglamento „Roma I“ taikymo šiems sutartiniams santykiams, nes tai prieštarautų aiškiai išreikštai Sąjungos teisės aktų leidėjo valiai.

35 Šis pasirinkimas netektų prasmės, jei net menkiausio pirminės sutarties pakeitimo, šalių padaryto po 2009 m. gruodžio 17 d., pakaktų, kad tokia sutartis patektų į šio reglamento taikymo sritį.

36 Be to, nuomonė, kad dėl bet kokio pirminės sutarties pakeitimo, šalių bendru sutarimu padaryto po 2009 m. gruodžio 17 d., ši sutartis patenka į šio reglamento taikymo sritį ir dėl to galiausiai tai sutarčiai taikomos kitos teisės kolizijos taisyklės, negu buvo taikomos jos sudarymo momentu, prieštarauja teisinio saugumo principui ir, konkrečiau kalbant, turėtų neigiamą poveikį ginčų baigties nuspėjamumui ir užtikrintumui dėl taikytinos teisės, o tai, remiantis Reglamento „Roma I“ 6 konstatuojamąja dalimi, yra jo tikslas.

37 Vis dėlto, kaip savo rašytinėse pastabose pažymėjo Komisija, negalima atmesti galimybės, kad iki 2009 m. gruodžio 17 d. sudaryta sutartis po šios datos sutarties šalių sutarimu gali būti pakeista taip, kad šie pakeitimai bus ne tik sutarties aktualizavimas ar pritaikymas, bet dėl jų bus sukurti nauji sutarties šalių teisiniai santykiai, taigi laikytina, kad pirminę sutartį pakeis nauja sutartis, sudaryta po minėtos datos, kaip tai suprantama pagal Reglamento „Roma I“ 28 straipsnį.

38 Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas turi nustatyti, ar nagrinėjamu atveju po 2009 m. gruodžio 17 d. buvo padaryta tokių G. Nikiforidis ir jo darbdavio sudarytos darbo sutarties pakeitimų, dėl kurių šalys susitarė. Jeigu taip nebuvo, Reglamentas „Roma I“ pagrindinėje byloje netaikytinas.

39 Atsižvelgiant į visa tai, kas išdėstyta, į pirmąjį klausimą reikia atsakyti, kad Reglamento „Roma I“ 28 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad sutartiniai darbo santykiai, sukurti iki 2009 m. gruodžio 17 d., patenka į šio reglamento taikymo sritį tik tuo atveju, jei abipusiu sutarties šalių susitarimu, sudarytu po šios datos, šie santykiai buvo pakeisti taip, kad laikytina, jog po minėtos datos sudaryta nauja darbo sutartis, o tai turi nustatyti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas.

Dėl antrojo ir trečiojo klausimų

40 Antruoju ir trečiuoju klausimais, kuriuos reikia nagrinėti kartu, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti, pirma, ar Reglamento „Roma I“ 9 straipsnio 3 dalį reikia aiškinti taip, kad pagal ją ginčą nagrinėjantis teismas, remdamasis sutarčiai taikoma nacionaline teise, negali tiesiogiai ar netiesiogiai atsižvelgti į kitas viršesnes privalomąsias nuostatas, išskyrus numatytąsias ginčo nagrinėjimo vietos valstybės arba valstybės, kurioje turi būti arba buvo vykdomos iš sutarties kylančios prievolės, teisėje, ir, antra, kokie galimi reikalavimai kyla iš ESS 4 straipsnio 3 dalyje įtvirtinto lojalaus bendradarbiavimo principo, kiek tai susiję su ginčą nagrinėjančio teismo atsižvelgimu – tiesiogiai ar netiesiogiai – į tokias kitas viršesnes privalomas nuostatas.

41 Pagal šio reglamento 9 straipsnio 1 dalį viršesnės privalomos nuostatos yra nuostatos, kurių laikymąsi valstybė laiko itin svarbiu jos viešųjų interesų apsaugai tiek, kad jos taikomos visais atvejais, kuriuos jos apima, neatsižvelgiant į pagal šį reglamentą sutarčiai taikytiną teisę. Šio straipsnio 2 dalyje numatyta, kad Reglamento „Roma I“ nuostatos nedraudžia taikyti ginčo nagrinėjimo vietos valstybės viršesnių privalomų nuostatų. Šio straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad ginčą nagrinėjantis teismas gali taikyti valstybės, kurioje turi būti arba buvo vykdomos iš sutarties kylančios prievolės, viršesnes privalomas

nuostatas tiek, kiek pagal šias viršesnes privalomas nuostatas sutarties vykdymas yra neteisėtas. Šioje 3 dalyje taip pat patikslinama, kad spręsdamas, ar taikyti viršesnes privalomas nuostatas, ginčą nagrinėjantis teismas turi atsižvelgti į jų pobūdį ir tikslą bei į jų taikymo arba netaikymo pasekmes.

42 Siekiant nustatyti konkrečią minėto reglamento 9 straipsnio apimtį, pažymėtina, kad iš to paties reglamento 3 straipsnio 1 dalies ir, kiek tai susiję konkrečiai su darbo sutartimis, iš 8 straipsnio 1 dalies matyti, kad sutarties šalių valios autonomija pasirenkant taikytiną teisę yra bendrasis Reglamente „Roma I“ įtvirtintas principas.

43 Reglamento „Roma I“ 9 straipsnis nukrypsta nuo principo, kad sutarties šalys gali laisvai pasirinkti taikytiną teisę. Kaip nurodyta šio reglamento 37 konstatuojamojoje dalyje, šia išimtimi siekiama ginčą nagrinėjantiems teismams suteikti galimybę išimtinėmis aplinkybėmis atsižvelgti į viešuosius interesus.

44 Šio reglamento 9 straipsnis yra išimtis, todėl jis aiškintinas siaurai (pagal analogiją žr. 2013 m. spalio 17 d. Sprendimo *Unamar*, C-184/12, EU:C:2013:663, 49 punktą).

45 Be to, iš to paties reglamento parengiamųjų dokumentų matyti, kad Sąjungos teisės aktų leidėjas norėjo apriboti teisės kolizijos sistemos trukdžius, kylančius dėl kitų valstybių, ne ginčo nagrinėjimo vietos valstybės, viršesnių privalomų nuostatų taikymo. Nors Komisijos pasiūlyme KOM(2005) 650 galutinis buvo pakartota Romos konvencijoje numatyta galimybė taikyti valstybės, su kuria atitinkama sutartis glaudžiai susijusi, viršesnes privalomas nuostatas, Sąjungos teisės aktų leidėjas šią galimybę panaikino (žr. Europos Parlamento ataskaitos dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės („Roma I“) pasiūlymo projektą, 2005/0261(COD), p. 16).

46 Be to, jei ginčą nagrinėjančiam teismui būtų leista taikyti kitų valstybių narių, nei aiškiai nurodytosios Reglamento „Roma I“ 9 straipsnio 2 ir 3 dalyse, viršesnes privalomas nuostatas, tai galėtų sukliudyti visiškai pasiekti bendrą reglamento tikslą, kuris, remiantis jo 16 konstatuojamąja dalimi, yra teisinis saugumas Europos teisingumo erdvėje.

47 Pripažinus, kad ginčą nagrinėjantis teismas turi tokią galimybę, padidėtų viršesnių privalomų nuostatų, taikomų nukrypstant nuo šio reglamento 3 straipsnio 1 dalyje ir konkrečiai dėl darbo sutarčių jo 8 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos bendrosios taisyklės, skaičius, taigi tai pakenktų sutarčiai taikytinų materialinių normų nuspėjamumui.

48 Galiausiai pažymėtina, kad pripažinus bylą nagrinėjančio teismo galimybę pagal sutarčiai taikytiną teisę taikyti kitas viršesnes privalomas nuostatas, nei nurodytosios minėto reglamento 9 straipsnyje, tai galėtų pakenkti Reglamento „Roma I“ 8 straipsniu siekiamam tikslui užtikrinti, kad kuo labiau būtų laikomasi darbuotojų apsaugą garantuojančių nuostatų, įtvirtintų tos valstybės, kurioje darbuotojas dirba, teisėje (pagal analogiją žr. 2011 m. kovo 15 d. Sprendimo *Koelzsch*, C-29/10, EU:C:2011:151, 42 punktą).

49 Iš to, kas išdėstyta, matyti, kad Reglamento „Roma I“ 9 straipsnyje išvardytų viršesnių privalomų nuostatų, kurias gali taikyti ginčą nagrinėjantis teismas, sąrašas yra baigtinis.

50 Darytina išvada, kad Reglamento „Roma I“ 9 straipsnį reikia aiškinti taip, kad pagal jį ginčą nagrinėjantis teismas negali taikyti kitų viršesnių privalomų nuostatų, išskyrus numatytąsias ginčo nagrinėjimo vietos valstybės arba valstybės, kurioje turi būti arba buvo vykdomos iš sutarties kylančios prievolės, teisėje. Taigi, kadangi, anot prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo, G. Nikiforidis darbo sutartis buvo vykdoma Vokietijoje ir prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas yra Vokietijos teismas, nagrinėjamu atveju jis negali tiesiogiai at netiesiogiai taikyti prašyme priimti prejudicinį sprendimą nurodytų Graikijos viršesnių privalomų nuostatų.

51 Vis dėlto pagal minėto reglamento 9 straipsnį nedraudžiama kaip į faktines aplinkybes atsižvelgti į kitos, ne ginčo nagrinėjimo vietos valstybės ar valstybės, kurioje turi būti arba buvo vykdomos iš sutarties kylančios prievolės, viršesnes privalomas nuostatas, jei tai numatyta pagal tą patį reglamentą sutarčiai taikytinos teisės materialinėse normose.

52 Iš tiesų Reglamente „Roma I“ suderinamos teisės kolizijos normos sutartinių prievolių, o ne sutarčių teisės materialinių normų srityje. Jei pastarosiose normose numatyta, kad ginčą nagrinėjantis teismas kaip į faktines aplinkybes gali atsižvelgti į kitos valstybės, o ne į ginčo nagrinėjimo vietos valstybės ar valstybės, kurioje vykdomos sutartinės prievolės, teisėje numatytas viršesnes privalomas nuostatas, minėto reglamento 9 straipsnis negali būti kliūtis bylą nagrinėjančiam teismui atsižvelgti į tokias faktines aplinkybes.

53 Tokiomis aplinkybėmis prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas turi patikrinti, ar į įstatymus Nr. 3833/2010 ir Nr. 3845/2010 galima atsižvelgti vertinant nagrinėjamu atveju reikšmingas faktines aplinkybes, paisant pagrindinėje byloje nagrinėjamai darbo sutarčiai taikytinos materialinės teisės.

54 Išnagrinėjus ESS 4 straipsnio 3 dalyje įtvirtintą lojalaus bendradarbiavimo principą, išvada nesikeičia. Pagal šį principą valstybei narei neleidžiama nesilaikyti Sąjungos teisėje įtvirtintų įpareigojimų, taigi prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas negali nukrypti nuo išsamaus viršesnių privalomų nuostatų, kurias jis gali taikyti, sąrašo, įtvirtinto Reglamento „Roma I“ 9 straipsnyje, siekdamas taikyti pagrindinėje byloje nagrinėjamas Graikijos viršesnes privalomas nuostatas (pagal analogiją žr. 2014 m. sausio 23 d. Sprendimo *Manzi ir Compagnia Naviera Orchestra*, C-537/11, EU:C:2014:19, 40 punktą).

55 Atsižvelgiant į visa tai, kas išdėstyta, į antrąjį ir trečiąjį klausimus reikia atsakyti, kad Reglamento „Roma I“ 9 straipsnio 3 dalis turi būti aiškinama taip, kad pagal ją ginčą nagrinėjantis teismas negali kaip teisės normų taikyti kitų viršesnių privalomų nuostatų, išskyrus numatytąsias ginčo nagrinėjimo vietos valstybės arba valstybės, kurioje turi būti arba buvo vykdomos iš sutarties kylančios prievolės, teisėje, tačiau šiam teismui nedraudžiama į šias kitas viršesnes privalomas nuostatas atsižvelgti kaip į faktines aplinkybes, jei tai numatyta pagal šio reglamento nuostatas sutarčiai taikytinoje nacionalinėje teisėje. Tokio aiškinimo nepaneigia ESS 4 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas lojalaus bendradarbiavimo principas.

Dėl bylinėjimosi išlaidų

56 Kadangi šis procesas pagrindinės bylos šalims yra vienas iš etapų prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo nagrinėjamoje byloje, bylinėjimosi išlaidų klausimą turi spręsti šis teismas. Išlaidos, susijusios su pastabų pateikimu Teisingumo Teismui, išskyrus tas, kurias patyrė minėtos šalys, nėra atlygintinos.

Remdamasis šiais motyvais, Teisingumo Teismas (didžioji kolegija) nusprendžia:

1. **2008 m. birželio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 593/2008 dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės („Roma I“) 28 straipsnį reikia aiškinti taip, kad sutartiniai darbo santykiai, sukurti iki 2009 m. gruodžio 17 d., patenka į šio reglamento taikymo sritį tik tuo atveju, jei abipusiu sutarties šalių susitarimu, sudarytu po šios datos, šie santykiai buvo pakeisti taip, kad laikytina, jog po minėtos datos sudaryta nauja darbo sutartis, o tai turi nustatyti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas.**

2. **Reglamento Nr. 593/2008 9 straipsnio 3 dalį reikia aiškinti taip, kad pagal ją ginčą nagrinėjantis teismas negali kaip teisės normų taikyti kitų viršesnių privalomų nuostatų, išskyrus numatytąsias ginčo nagrinėjimo vietos valstybės arba valstybės, kurioje turi būti arba**

buvo vykdomos iš sutarties kylančios prievolės, teisėje, tačiau šiam teismui nedraudžiama į šias kitas viršesnes privalomas nuostatas atsižvelgti kaip į faktines aplinkybes, jei tai numatyta pagal šio reglamento nuostatas sutarčiai taikytinoje nacionalinėje teisėje. Tokio aiškinimo nepaneigia ESS 4 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas lojalaus bendradarbiavimo principas.

Parašai.